

Convenant

Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling

‘Groene Kaas uit het Groene Hart’

Zuivelfabriek De Graafstroom

DeltaMilk

Rabobank

Waterschap Rivierenland

Wageningen Research

Provincie Zuid-Holland

2019-2021

In den Beginne

DeltaMilk is een coöperatie van melkveehouders die van eerlijke melk een (h)eerlijk eindproduct maken. Dat wordt gedaan door Zuivelfabriek de Graafstroom, eigendom van DeltaMilk. Het karakteristieke veenweidegebied, waar Zuivelfabriek De Graafstroom in staat, werd eeuwen geleden al op doek gezet door Hollandse schilders om haar idyllische landschap. Zowel dit landschap als haar boerengemeenschap staan momenteel voor grote uitdagingen. Het aantal boerenbedrijven neemt af evenals de biodiversiteit en de waterkwaliteit in het gebied. Bij het huidige grondgebruik en de daaraan gekoppelde drooglegging is er sprake van verlies van biodiversiteit en een hoge uitstoot van CO₂.

Na verkennende gesprekken in november en december 2016 herkenden Zuivelfabriek De Graafstroom, Deltamilk, Rabobank, Waterschap Rivierenland, Wageningen Research en Provincie Zuid-Holland hierin een gemeenschappelijk belang.

De Droom van Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling

Een (h)eerlijke **kaas** van kruidenrijke én gezonde Zuid-Hollandse bodem **uit het** mooie Groene **Hart**. Hier zetten wij ons voor in, in de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling.

Als partners leggen we krachtige verbindingen tussen grote maatschappelijk opgaven en werken wij aan oplossingen die bodemdaling afremmen, aan biodiversiteit en aan behoud van de landbouw en het landschap, als samenhangende onderdelen van een nieuwe duurzame en circulaire economie in het Groene Hart. De natuur zien wij hierin als partner en verzekering voor een gezonde toekomst.

In een unieke, gelijkwaardige samenwerking werken Zuivelfabriek De Graafstroom, DeltaMilk, Waterschap Rivierenland, Rabobank, Wageningen Research en Provincie Zuid-Holland eraan om deze droom waar te maken, en nodigen we andere partijen uit zich aan onze droom te verbinden.

De Ambities van de Initiatiefnemers

De Provincie Zuid-Holland wil een omgeving waarin het goed wonen, werken, ondernemen en recreëren is. Zij schept ruimte voor economische groei en investeert in verbetering van de mobiliteit, behoud en ontwikkeling van natuur en recreatie en een evenwichtige verdeling van de ruimte. De provincie wil en kan deze zaken niet alleen realiseren, daartoe wil zij partijen vroegtijdig betrekken, ruimte geven en onderling verbinden. Daarbij gaat zij integraal en gebiedsgericht te werk. Met Groene Cirkels wil provincie Zuid-Holland het volgende bereiken:

- Een vehicle voor het realiseren van de provinciale doelstellingen m.b.t. circulaire economie, energietransitie en leefomgevingskwaliteit.
- Leren hoe de provinciale overheid transities naar duurzaamheid kan faciliteren in uiteenlopende rollen, zoals beperkende regels wegnemen, beleidskaders tegen het licht houden en waar mogelijk vernieuwen, partijen verbinden en processen faciliteren.
- Innovaties stimuleren die ook op andere plekken in de provincie Zuid-Holland kunnen worden toegepast.

Toen **Zuivelfabriek De Graafstroom** in 1908 door melkveehouders werd opgericht, deden zij veel meer dan een plek bouwen waar zij hun melk konden afzetten en verwerken. De Graafstroom werd de hechte verbinding tussen onze boeren, onze mensen, onze afnemers en andere relaties en onze leefomgeving. Een band die we vandaag de dag nog steeds voelen. Onze historie heeft geleerd dat we, door ons open te stellen voor de ander en door samen te werken met de ander, veel – heel veel - kunnen opbouwen. Samen werken we – met respect voor mens, dier en onze aarde – aan (h)eerlijke producten met een goed en gezond rendement. En net zoals in 1908, durven we verder te kijken. Wat wij in bruikleen hebben willen we op een goede manier doorgeven aan de volgende generatie. Op basis van goed rentmeesterschap willen wij, vanuit het (groene) hart, samen werken aan onze toekomst. De droom van Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling sluit perfect aan bij dit denken. Daarom zetten de veehouders verenigd in coöperatie DeltaMilk en Zuivelfabriek De Graafstroom zich in voor de realisatie van deze droom.

Rabobank neemt haar verantwoordelijkheid als belangrijke kennispartner en financier van de zuivelketen door participatie in de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling. De Rabobank draagt hier aan bij door innovatie te stimuleren en initiatieven te ondersteunen die bijdragen aan een duurzame veehouderijsector met behulp van kennis, producten en financiering.

De Rabobank zet zich in voor een ecologisch en economisch duurzame melkveehouderij gericht op continuïteit met een breed maatschappelijk draagvlak. Hierbij hoort het vergroten van biodiversiteit, het versterken van bodemleven, het beperken van bodemdaling, weidegang, delen van kennis en een goed inkomen voor de ondernemer. Om dit te realiseren zet de Rabobank zich in om het bewustzijn van onze klanten te vergroten, te ondersteunen bij het maken van juiste keuzes en te helpen bij hun ontwikkeling richting een duurzame bedrijfsvoering. De ambitie is: “Samenwerken aan, en het behouden van een vitaal Veenweidegebied”.

Waterschap Rivierenland ziet bodemdaling als een gezamenlijke (regionale) opgave waarbij Rijk, provincies, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders en de agrarische sector een rol hebben. Via pilots verkent het waterschap mogelijke oplossingsrichtingen om bodemdaling te beperken en negatieve effecten van bodemdaling te verminderen. Dit draagt bij aan een nog te ontwikkelen beleidsvisie op bodemdaling.

Wageningen Research wil met haar kennis bijdragen aan het operationeel maken van duurzame oplossingen voor een circulaire klimaatregionale ontwikkeling op basis van biodiversiteit en natuurlijke systemen. Hiervoor wil zij nieuwe kennis toepassen en doorontwikkelen over natuurlijke processen, kringlopen, ketensamenwerking en landgebruiksinnovaties en hoe deze in sociaalecologische netwerken kunnen bijdragen aan een transitie naar duurzaamheid.

De missie van Wageningen Research is '**to explore the potential of nature to improve the quality of life**'. Wij willen onze nationale en internationale positie versterken als kennispartner en vernieuwer binnen het domein 'gezonde voeding en leefomgeving' door niet alleen hoogwaardige kennis te ontwikkelen, maar ook te helpen deze toe te passen in de praktijk.

Kaas & Bodemdaling is voor Wageningen Research van belang omdat:

- Zij hiermee haar maatschappelijke impact vergroot door bij te dragen aan de belangrijkste maatschappelijke missie van onze tijd: de overgang naar een circulaire en klimaat positieve maatschappij.

- Kaas & Bodemdaling bijdraagt aan het realiseren van haar ambities op het terrein van gezonde voeding, productie en leefomgeving.
- Zij met Kaas & Bodemdaling haar kennis over bodemdaling, (kringloop)landbouw, circulaire productie en voedselsystemen, circulaire economie, ruimtegebruik en biodiversiteit integraal kan toepassen en optimaliseren.
- Groene Cirkels ambitieus en innovatief is. De multi-sectorale en multi-stakeholder benadering versterken de ambitie van Wageningen Research om tot de wereldtop te behoren en met haar kennis partijen te verbinden en bij te dragen aan duurzaam ruimtegebruik.

Inhoudelijke Thema's

Om de droom van de Groene Cirkel te realiseren ontwikkelen de partners activiteiten op een vijftal thema's.

Bodemdaling

Veenoxidatie in het veenweidegebied leidt tot bodemdaling. Dit leidt tot maatschappelijke kosten, ook komen er grote hoeveelheden CO₂ vrij tijdens dit proces. Daarnaast neemt de waterkwaliteit af door het vrijkomen van stoffen uit het veen. De partners hebben de ambitie om via innovatief bodem-, en peilbeheer en innovatieve bedrijfsvoering deze maatschappelijke kosten terug te dringen en hiermee een toekomstbestendige melkveehouderij te ontwikkelen. Onder andere in de peil gestuurde drukdrainage zien de partners een kans die zij gezamenlijk ontwikkelen, als onderdeel van een transitie naar een ecologisch en economisch duurzame melkveehouderij.

Biodiversiteit

De partners herkennen dat het waarborgen van de (agro)biodiversiteit een voorwaarde is voor het behouden van het kenmerkende landschap van het Groene Hart en een gezonde bodem.

Door te investeren in kruidenrijk grasland, het sluiten van kringlopen en de waterhuishouding dragen de partners bij aan zowel dit landschap als het herstellen van het bodemleven.

Daarnaast bestond in het Groene Hart een unieke weidevogelpopulatie van Grutto's, Kieviten, Tureluren en de Watersnip. Door te investeren in biodiversiteit, dragen de partners bij aan het behoud en het herstel van deze populatie.

Sluiten van Kringlopen

Ons samenwerkingsverband zet zich in voor de transitie naar gesloten kringlopen in de voedselindustrie. Door zorgvuldig en lokaal gebruik van grondstoffen en het verwerken van reststromen wordt de impact op het milieu beperkt. De partners zoeken hierin actief naar kansen tot verbinding met andere sectoren. Van bodem tot mest en melk, er wordt geen druppel verspild.

We werken mét de natuur als onze partner, als verzekering voor de toekomst van onze voedselindustrie. In samenwerkingsverband werken de partners aan nieuwe, innovatieve proces-, en productiemethoden die grondstof- en energieverbruik beperken.

Kennisontwikkeling

De partners ontwikkelen kennis over de benoemde thema's ten behoeve van de transitie naar een duurzame en circulaire economie in het Groene Hart.

Kennisuitwisseling met andere partijen in wetenschap en maatschappij staat hierin centraal.

Vele initiatieven zetten zich in de regio in voor het beperken van bodemdaling en het verduurzamen van de landbouw. Door te werken met Zuivelfabriek De Graafstroom als katalysator in het gebied en verscheidene andere partners uit verschillende, belanghebbende sectoren, creëert de Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling een unieke meerwaarde. De integrale aanpak faciliteert mogelijkheden waar voorheen patstellingen lagen en heeft zo een grote realisatiekracht.

Via het ontwikkelen en delen van kennis in deze samenwerking dragen de partijen bij aan nieuwe mogelijkheden voor de regio die voorheen onbereikbaar waren. Het is onze ambitie om als koploper een nieuw perspectief te delen met alle andere belanghebbenden in de regio.

Verdienmodellen

Door de inspanningen van de partners op al deze thema's realiseren zij een grote maatschappelijke meerwaarde voor het Groene Hart. De investeringen leiden tot een landschappelijke meerwaarde door een toename in biodiversiteit, weidevogels en het behoud van het iconische landschap als erfgoed en recreatiegebied. Door het beperken van bodemdaling wordt ook de financiële impact van bodemdaling geremd en de kosten voor de maatschappij beperkt. Daarnaast brengen de inspanningen van de partners de regio weer een stapje dichterbij een duurzame, circulaire economie. Samen draagt dit bij aan het behouden van de landschapskwaliteit die ook door UNESCO erkend is.

Om dit mogelijk te maken werken de partners gezamenlijk aan een verdienmodel wat verschillende vormen van duurzame meerwaarde vergeldt. Dit stelt de partners in staat om zich te blijven inzetten voor een toekomstbestendig Groene Hart.

Om te komen tot een economisch duurzaam Groene Hart is het onze ambitie dat meerwaarde voor het landschap, de biodiversiteit en het landschap terugkomt in het inkomen van de agrarisch ondernemers. Hiervoor worden meerdere verdienmodellen uitgewerkt. Het verminderen van de bodemdaling wordt gekoppeld aan de vermarkting van CO₂-credits. Een duurzame en circulaire bedrijfsvoering met onder

meer kruidenrijk grasland en meer biodiversiteit vormt de basis voor een premium kaas, waarbij de hogere positionering in de markt terugkomt als een investering in gebiedskwaliteiten van het Groene Hart.

Door te werken aan verdienmodellen erkennen de partners het belang van een verantwoord en financieel duurzame transitie in de melkveehouderij en bieden hiermee een ecologisch én economisch perspectief voor sector en regio.

De aanpak van Groene Cirkels

Onze Aanpak:

- Een sterke coalitie rondom grote maatschappelijke opgaven met lokale katalysator op basis van een gedeeld beeld van onze toekomst;
- De natuur als onze partner.

De aanpak van Groene Cirkels is gebaseerd op een brede samenwerking met andere bedrijven en maatschappelijke partijen. Het partnership stimuleert dit actief door een toekomstgerichte gemeenschappelijke ambitie te formuleren, een verbindend conceptueel raamwerk te delen en hierin leerprocessen te faciliteren. Dit laatste is essentieel, omdat de huidige maatschappelijke uitdagingen groot en ongekend zijn, die we enkel mét elkaar kunnen oplossen.

Elkaar aanvullen en versterken

Als partners verwachten we meer te bereiken dan als individuele partijen. De Provincie Zuid- Holland en het Waterschap Rivierenland willen via Groene Cirkels de toon zetten in het bedenken van oplossingen voor de maatschappelijke vraagstukken van vandaag en morgen, innovatie stimuleren en ondernemingszin belonen. De wetenschap en kennis van Wageningen Research draagt bij aan de geloofwaardigheid van het toekomstperspectief van Groene Cirkels en verankert de praktijk in onderbouwde inzichten. Zuivelfabriek De Graafstroom brengt de realisatiekracht in en is samen met DeltaMilk het coördinatiepunt voor agrariërs in de regio. Zuivelfabriek De Graafstroom stimuleert via deze initiatieven de rest van de keten en sector om maatschappelijk verantwoord te ondernemen. Essentieel is dat de partners elkaar in die rollen versterken.

Blijven dromen en blijven leren

Groene Cirkels werkt “droom-gestuurd”, vanuit een lange termijnperspectief en hoge ambities. Een gedeelde, ambitieuze droom geeft gemeenschappelijke energie, daagt uit tot creativiteit en verbindt uiteenlopende wereldbeelden. Leerprocessen op inhoud en samenwerking zijn vervolgens nodig om met elkaar resultaten te realiseren.

Versterken van het natuurlijk systeem

De partners zien de natuur als partner, als een verbindende factor die voordeel en waarde genereert voor economie en maatschappij. Groene Cirkels wil zich daarom inspannen om in haar transitietrajecten bewust te zoeken naar mogelijkheden om het natuurlijke systeem te versterken, om daarmee tot een meer gebalanceerd, duurzaam systeem te komen, met schoner water, betere klimaatregulatie, betrouwbare

bestuiving, een mooier landschap, kortom te komen tot een betere leefomgeving. De strategie hiervoor is bewust te zoeken naar betere condities voor biodiversiteit, op alle thema's en in alle netwerken, ook in die netwerken waar de combinatie met natuur niet vanzelfsprekend is.

Innoveren vanuit netwerken en lerende teams

Groene Cirkels organiseert netwerken op inhoudelijke thema's, waarin door middel van een dialoog met lerende teams toegewerkt wordt naar innovatieve oplossingen om het gemeenschappelijke droombeeld te realiseren. Om deze thema cirkels stimuleren mensen elkaar tot nieuwe oplossingen die alleen door samenwerking van sectoren tot stand kunnen komen. Deze cirkels ontwikkelen een gedeelde toekomstvisie die is afgeleid uit de gemeenschappelijke Groene Cirkel ambitie. In onderlinge contacten leren ze van elkaar, smeden ze dwarsverbanden, voeren ze gezamenlijke projecten uit en denken ze mee met de uitvoering van 'elkaars projecten'.

Organisatie

De Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling heeft als doelen:

1. Gezamenlijke ontwikkeling en uitvoering van innovatieve projecten die bijdragen aan het realiseren van de ambities.
2. Vorming van sociale netwerken (de Groene thema Cirkels) waaruit innovatieve projecten voortkomen die bijdragen aan het realiseren van onze ambities.
3. Het creëren van draagvlak voor de overgang naar een duurzame, klimaat neutrale agrarische-, en zuivelsector.
4. Ontwikkelen en toepassen van wetenschappelijke kennis die bijdraagt aan de overgang naar een duurzame, klimaat neutrale agrarische-, en zuivelsector.

Het samenwerkingsverband dat wordt bekrachtigd door deze overeenkomst dient deze doelen, en heeft de volgende uitgangspunten:

1. De convenantpartners zien elkaar als gelijkwaardig, hebben in elk overleg-gremium een even grote stem en respecteren elkaars inbreng;
2. De convenantpartners stimuleren faciliteren het ontstaan van netwerken op de 5 thema's;
3. De convenantpartners evalueren hun samenwerking jaarlijks. In overleg bepalen zij welke aspecten geëvalueerd moeten worden;
4. De convenantpartners bepalen gezamenlijk de overlegstructuren, de taken, de bevoegdheden en de verantwoordelijkheden van de verschillende gremia binnen de samenwerking.

Financiering

Procesgeld

Binnen Groene Cirkels wordt gewerkt met een jaarlijkse begroting ten behoeve van procesgeld. Dit procesgeld is o.a. nodig voor communicatie, teamontwikkeling en het faciliteren van Groene Cirkel bijeenkomsten en het onderliggende netwerk. De hoogte van de begroting stellen de partners jaarlijks vast en wordt naar inzicht over hen verdeeld.

Het procesgeld kan niet gebruikt worden voor subsidie of bijdrage aan een specifiek project, noch voor inhuur van mensen ten behoeve van enkel een individuele organisatie, tenzij hiertoe in gezamenlijkheid is besloten. De financiering van (innovatieve) projecten staat op zichzelf en zal onderdeel zijn van het betreffende projectvoorstel.

Convenant partners proberen gezamenlijk additionele fondsen te verwerven ten behoeve van de realisatie van de ambities van de cirkel.

Communicatie

De partners willen actief communiceren over Groene Cirkels (ambities, processen, resultaten), vanuit de Groene Cirkels entiteit, of vanuit hun eigen identiteit. De partners willen zorgvuldig omgaan met communicatie over elkaar en niet over elkaar communiceren zonder voorafgaande toestemming van de betreffende partij.

Communicatie vanuit de Groene Cirkels entiteit zal geschieden in de Groene Cirkels huisstijl, al dan niet in combinatie met huisstijlelementen van de convenant- of samenwerkingspartners.

Juridische bepalingen

Op 1 februari 2019 vormen de zes partijen het partnership Groene Cirkel Kaas en Bodemdaling. Het partnership heeft een looptijd van drie jaar. Na een jaar vindt er een herijkingsmoment plaats, ter evaluatie van de vorderingen. Tijdens dit moment kan ook een besluit tot aanpassing plaats vinden. Mocht er behoefte zijn aan een herijkingsmoment op een ander moment tijdens de looptijd van de overeenkomst, kan daar gezamenlijk door de partners toe besloten worden.